

فرهنگ جامع

ضربالمثل‌های ایران و جهان

مؤلف و ویراستار:

دکتر مسعود هاشمی

استاد دانشگاه تربیت مدرس

انتشارات فرهنگ جامع

ناشر برگزیده سال ۷۵

سرشناسه: هاشمی، مسعود، ۱۳۳۳

عنوان و بدیدآورنده: فرهنگ جامع ضرب‌المثل‌های ایران و جهان /

مؤلف و ویراستار: مسعود هاشمی.

مشخصات نشر: تهران، فرهنگ جامع: ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری: ۳۸۴ ص.

شابک: ۹۶۴-۵۵۳۲-۴۳-۴

ISBN: 964-5532-43-4

یادداشت کلی: قیبا.

Masoud Hashemi.

یادداشت: ص.ع. به‌انگلیسی

A Comprehensive Dictionary of Iranian and World Idioms

یادداشت: چاپ اول، ۱۳۸۶ / قطع جیبی

موضوع: ضرب‌المثل‌ها / موضوع: ضرب‌المثل‌های ایرانی

رده‌بندی دیویی: ۵۲ ف / ۶۴۰۹ / رده‌بندی دیویی: ۳۹۸/۹ ج

شماره کتابخانه ملی ایران

۸۵-۲۱۸۵۴ م

فرهنگ جامع ضرب‌المثل‌های ایران و جهان

مؤلف و ویراستار: دکتر مسعود هاشمی

حروفچینی و صفحه‌آرایی: فرهنگ جامع / لیتوگرافی، ندایی

چاپ و صحافی: فرازآندیش / چاپ اول: ۱۳۸۶ / شمارگان: ۵۰۰۰

نشر، انتشارات فرهنگ جامع / حق چاپ محفوظ و متعلق به‌ناشر است

ISBN: 964-5532-43-4

شابک: ۹۶۴-۵۵۳۲-۴۳-۴

انتشارات فرهنگ جامع

تهران: خیابان انقلاب، روی‌روی درب اصلی دانشگاه تهران، خیابان‌فخری‌رازی، خیابان

لبانی‌نژاد، بین خیابان‌فخری‌رازی و خیابان دانشگاه، نبش کوچه اسلامی، پلاک ۱۵۰، طبقه ۱ و ۳

☎ صندوق پستی: ۵۶۷-۱۳۱۴۵ ☎ تلفن: ۶۶۴۹۶۹۹۷ / ۶۶۴۸۲۸۰۰ ☎ تلفکس: ۶۶۴۰۰۱۷۸

۴۰۰۰ تومان

فهرست مندرجات

۷	پیشگفتار
	فهرست الفبایی ضرب المثل‌ها
۱۱	حرف آ
۲۷	حرف الف
۶۲	حرف ب
۹۴	حرف پ
۱۰۵	حرف ت
۱۱۹	حرف ث
۱۲۰	حرف ج
۱۲۷	حرف چ
۱۳۴	حرف ح
۱۴۲	حرف خ
۱۵۴	حرف د
۱۷۹	حرف ذ
۱۸۰	حرف ر
۱۸۸	حرف ز
۲۰۷	حرف ژ
۲۰۸	حرف س
۲۲۴	حرف ش
۲۳۴	حرف ص

فهرست الفبایی ضرب‌المثل‌ها - ادامه

۲۳۸	حرف ض
۲۴۱	حرف ط
۲۴۲	حرف ظ
۲۴۴	حرف ع
۲۵۵	حرف غ
۲۵۷	حرف ف
۲۶۴	حرف ق
۲۷۰	حرف ک
۲۹۱	حرف گ
۳۰۱	حرف ل
۳۰۵	حرف م
۳۲۸	حرف ن
۳۳۸	حرف و
۳۴۶	حرف ه
۳۷۰	حرف ی
۳۷۷	منابع مورد استفاده
۳۷۸	فهرست کتاب‌های مؤلف
۳۸۲	فهرست سایر کتاب‌های ناشر

پیشگفتار

ضرب‌المثل‌های رایج بین اقوام و ملل مختلف، ریشه در عمق تاریخ، فرهنگ، اعتقادات و سنن هر قوم یا ملت دارند. برخی از ضرب‌المثل‌ها چنان پرمعنا و بسیده هستند که اشخاص صاحب‌قلم می‌توانند ده‌ها صفحه و حتی یک کتاب تحت عنوان چنان ضرب‌المثل‌ها بنویسند. بسیاری از ضرب‌المثل‌ها به دلیل مفهوم رسا و عبرت‌انگیزی که دارند، بیشتر بر سر زبان‌ها جاری‌اند و مردم با خواندن یا شنیدن هریک از آن‌ها، حقایق مهمی را به‌خاطر می‌آورند و درک می‌کنند که مفهوم برخی از آن‌ها با عین خطاها یا دلایل موفقیت خودشان یا دیگران در زندگی مطابقت دارد.

در تألیف این کتاب، مؤلف ضرب‌المثل‌های ایرانی و خارجی مندرج در چندین کتاب را به‌طور کامل گردآوری کرده است. بسیاری از ضرب‌المثل‌ها در ترجمه از زبانی به زبان دیگر یا نگارش توسط افراد مختلف مورد دستکاری قرار گرفته‌اند و متأسفانه غالب این دستکاری‌ها فقط به این دلیل توسط گردآورندگان صورت گرفته است که نوشته‌هایی که می‌خواهند به نام خود منتشر کنند، عین یا مشابه منابع مورد استفاده نباشد. به همین دلیل بسیاری از آن‌ها که حتی مربوط به یک کشور می‌شوند، بایک مفهوم، اما با جمله‌بندی‌های متفاوت نوشته شده و از مطالعه آن‌ها در کتب مختلف می‌توان به وضوح دریافت که برخی افراد با تغییراتی که در جابه‌جایی کلمات آن‌ها داده‌اند، نه تنها به موزون کردن آن‌ها کمک نکرده‌اند، بلکه جمله‌بندی آن‌ها را خراب کرده و خواننده را در درک آن‌ها به سختی انداخته‌اند. حال آن‌که اگر چنین افراد فقط در رونویسی درست عمل می‌کردند، چنین مشکلات پدید نمی‌آمد و یک

ضرب‌المثل به‌صور مختلف در کتب مختلف نوشته نمی‌شد.

اساساً بیشتر ضرب‌المثل‌ها علاوه بر مفاهیم عمیقی که دارند، به‌لوحی همانند شعر یا نثری زیبا از وزن هم برخوردارند. اگر شما به ترجمه ضرب‌المثل‌های خارجی دقت کنید، به‌وضوح دریابید که غالباً متن از «وزن» هستند و چون برخی از مترجمین تسلط کافی در برگردان مفاهیم زبان اصلی نداشته یا نثر فارسی آن‌ها خوب نبوده است، چنان ضرب‌المثل‌ها را جوری نوشته‌اند که در قیاس با ضرب‌المثل‌های فارسی، از وزن و مفهوم خوبی برخوردار نیستند و حتی در برخی از آن‌ها، شما نمی‌توانید مفهوم مناسب یا عبرتی را سراغ کنید.

در پدید آوردن این اثر، مؤلف ابتدا تمامی ضرب‌المثل‌های موجود در کتب ضرب‌المثل ایرانی و کتب ضرب‌المثل‌های ایران و جهان و نیز شمار قابل‌توجهی از ضرب‌المثل‌های نگاشته‌شده به‌زبان انگلیسی و شماری از سخنان قصار و ضرب‌المثل‌گونه امام علی (ع) را روی فیش‌های مجزا گردآوری نمود سپس کل ضرب‌المثل‌های گردآوری‌شده حروفچینی شدند و متعاقب ویرایش اول، برحسب حروف الفبای فارسی تنظیم شدند. در تنظیم اول، از تمام ضرب‌المثل‌های مشابه، یکی نگهداری شد و مابقی حذف شدند. همچنین آن‌هایی که مشابه هم بودند و فقط با انشای متفاوت در کنار هم قرار گرفتند، ادغام و ویرایش شدند. گام بعدی ویراستاری مجدد کل ضرب‌المثل‌ها بود. بدیهی است که در ویرایش دوم، تنظیم الفبایی ضرب‌المثل‌ها به‌هم می‌خورند و نیاز به تنظیم الفبایی مجدد داشتند. در این مرحله، مجدداً شماری از ضرب‌المثل‌های مشابه یا دارای انشای متفاوت کنار هم قرار گرفتند. لذا یک بار دیگر عمل حذف، ادغام، ویرایش، تنظیم الفبایی و بررسی نهایی انجام شد.

یک کار بدیع در تألیف این کتاب، افزودن شمار قابل‌توجهی از سخنان

قصار امام علی (ع)، به ضرب‌المثل‌های گردآوری شده بوده است. علت این اقدام، این بود که سخنان امام علی (ع)، از لحاظ سبک گفتاری و نوشتاری، کاملاً با سبک رایج در نگارش ضرب‌المثل‌ها مطابقت دارد. نکته جالب توجه در مقایسه سخنان امام علی (ع) با ضرب‌المثل‌های ایرانی و خارجی، سبک گفتار و عمق مفاهیم سخنان امام در مقایسه با ضرب‌المثل‌های رایج ایران و جهان است. همچنین ملاحظه می‌شود که ضرب‌المثل‌های ایرانی از لحاظ رسا بودن، مختصر بودن، نغز بودن و ارزش مفاهیم در درجه بسیار بالاتری از ضرب‌المثل‌های دیگر ملل قرار دارند. به نظر مؤلف، برتری‌های مذکور در خصوص سخنان امام علی (ع) مربوط به فصاحت و بلاغت بلامنازع گفتار امام در مقایسه با بزرگان، ادیبان یا گویندگان و رایج‌کنندگان اولیه ضرب‌المثل‌ها می‌شود و برتری ضرب‌المثل‌های ایرانی نسبت به ضرب‌المثل‌های خارجی، مربوط به قدمت کشورها نسبت به دیگر ملل و نیز وجود بزرگان و ادیبان ممتاز در کشورها بوده است. ناگفته نماند که هر متن، به‌ویژه ضرب‌المثل‌ها و شعرها در هر زبان، وقتی به زبان دیگر برگردان می‌شوند، بخشی از وزن و عمق مفاهیم خود را از دست می‌دهند و علت این است که برخی از چنین ضرب‌المثل‌ها براساس فرهنگ، اعتقادات و رفتارهای رایج مردم کشورهای مختلف بیان شده و چون احتمالاً مردم دیگر کشورها با چنان مفاهیم مواجه نبوده‌اند، غالباً کم‌عمق، بی‌مزه و گاه بی‌مسما به نظر می‌رسند. درحالی‌که همین مطالب ممکن است برای مردم سرزمین اصلی بسیار بامفهوم تلقی شود. موضوع دیگر، فن ترجمه ضرب‌المثل‌ها و متون از یک زبان به زبان دیگر است که چون گاهی افراد ناشی به چنان ترجمه‌ها اقدام می‌کنند، این نقیصه نیز در کم‌ارزش جلوه کردن مفهوم ضرب‌المثل‌های خارجی دخیل است. شاهد عینی این سخن، سخنان قنار امام علی است که به علت ارادت خاص ایرانی‌ها به آن امام همام، هر فردی تلاش

کرده است که بیان امام را با تعام توان به زیبایی بنگارد و می‌بینیم که این سخنان نیز اگرچه در اصل عربی هستند، ولی از لحاظ مفهوم و وزن، حتی از ضرب‌المثل‌های فارسی نیز بسیار قابل‌درک‌تر، شیوا تر و ویراسته‌تر نگاشته شده‌اند که بنده نیز به سهم خود در هنگام ویرایش و روان‌نویسی کل نهج‌البلاغه به زبان فارسی، تأثیر قابل‌توجهی در متن مذکور گذارده‌ام.

در پدیده‌آوردن این اثر، همچنین شماری از مطالب گردآوری شده تحت عنوان ضرب‌المثل، به دلایل، تکراری بودن حتی در یک منبع، تکراری بودن با شیوه نگارشی متفاوت در منابع مختلف، بی مفهوم بودن، اهانت بودن به یک قشر خاص و اساساً ضرب‌المثل نبودن، حذف شده‌اند علاوه بر موارد مذکور، مؤلف به اصلاح برخی از ضرب‌المثل‌های نامفهوم خارجی نیز اقدام نموده است که پس از درآوردن آن‌ها به شکل یک ضرب‌المثل قابل ارائه، چون چنان ضرب‌المثل‌ها با مطلب قبل از ویرایش متفاوت گردید، دیگر امکان تعلق دادن آن به کشور اصلی وجود نداشت و در این کتاب، آن‌ها را تحت ضرب‌المثل‌های ایرانی قرار داده‌ام، چراکه نگارنده آن‌ها را به نحوی که در زبان فارسی معنی‌دار شده‌اند، ایجاد نموده است.

علی‌رغم ادعای مؤلف در خصوص جامعیت این کتاب در حد یک جلد کتاب جیبی، ویراستگی و روان‌نوشته شدن مندرجات، به این حقیقت اعتراف دارم که آثار منتشرشونده مخلوق، هرگز عاری از ایراد و بی‌نیاز از انتقاد نیست و این قلم‌رنجه نیز از قاعده مذکور مستثنی نیست و چنان‌چه زیر ذره‌بین منتقدانه شما قرارگیرد، نکاتی که رعایت آن‌ها از دید من پنهان مانده است، بر شما واضح خواهد شد. لذا اگر قبول زحمت بفرمایید و بر حقیر منت بگذرید و ایرادها را به صورت مکتوب به آدرس ناشر ارسال فرمایید در ویرایش بعدی این اثر لحاظ خواهد شد.

دکتر مسعود هاشمی